

พุทธศาสนศึกษาเพื่อการสร้างสังคมสันติสุข Buddhist Studies for Building a Peaceful Society

พระเมธาวิจารย์ (สุเทพ พุทธจรรยา)*, พระมหาชินกร สุจิตโต (ทองดี)**,
พระมหาวิโรจน์ กุตติโร***, สาลินี รักกตัญญู****

Phramedhavinaiyaros (Suthep Buddhachanya)*, Phramahachinnakorn Sucitto
(Thongdee)**, PhramahaViroj Guttaviro***, Salinee Raggatanyoo****

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
Mahamakut Buddhist University

Received: June 16, 2023 Revised: August 15, 2023 Accepted: November 7, 2023

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ ดังนี้ 1) เพื่อศึกษาสภาพเนื้อหาสาระการเรียนการสอนหลักสูตรพุทธศาสนศึกษาเพื่อการสร้างสังคมสันติสุข 2) เพื่อศึกษาองค์ประกอบเนื้อหาสาระการเรียนการสอนหลักสูตรพุทธศาสนศึกษาเพื่อการสร้างสังคมสันติสุข และ 3) เพื่อนำเสนอการสร้างสังคมสันติสุขด้วยการศึกษาเนื้อหาสาระหลักสูตรพุทธศาสนศึกษาเพื่อการสร้างสังคมสันติสุข ผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่ใช้ในการวิจัยโดยการสัมภาษณ์เชิงลึกและผู้ทรงคุณวุฒิในการสนทนากลุ่มเฉพาะมี 3 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มที่ 1 คณาจารย์ผู้บรรยายวิชาการทางด้านพระพุทธศาสนา มจร กลุ่มที่ 2 คณาจารย์ผู้บรรยายวิชาการทางด้านสันติศึกษา มจร และ กลุ่มที่ 3 นักศึกษาผู้ที่ศึกษาวิชาการทางด้านพระพุทธศาสนาในระดับบัณฑิตศึกษา มจร รวมจำนวนทั้งหมด 17 รูป/คน การวิเคราะห์ข้อมูลเป็นแบบวิเคราะห์เนื้อหาเชิงพรรณนาอธิบาย

ผลการวิจัย 1. สภาพเนื้อหาสาระการเรียนการสอนพุทธศาสนศึกษาเพื่อการสร้างสังคมสันติสุขพบว่า มีการเรียนการสอนเรื่องศีล สมาธิ ปัญญา 2. องค์ประกอบเนื้อหาสาระการเรียนการสอนพุทธศาสนศึกษาเพื่อการสร้างสังคมสันติสุขพบว่า มีองค์ประกอบเป็นเรื่องศีล สมาธิ ปัญญา อานิสงส์ศีล อานิสงส์สมาธิ อานิสงส์ปัญญา และการรักษาศีลหรือการปฏิบัติตามศีล การรักษาสมาธิหรือการปฏิบัติตามสมาธิ การรักษาปัญญาหรือการปฏิบัติตามปัญญา และ 3. นำเสนอการสร้างสังคมสันติสุขด้วยการศึกษาเนื้อหาสาระพุทธศาสนศึกษาเพื่อการสร้างสังคมสันติสุข พบว่า หากมีการนำศีล สมาธิ ปัญญา มาประพฤติปฏิบัติอย่างแท้จริงในสังคมใด สังคมสันติสุขคือการไม่เบียดเบียนกันทางร่างกายและทรัพย์สินย่อมเกิดขึ้นในสังคมนั้น

คำสำคัญ: พุทธศาสนศึกษา, การสร้างสังคมสันติสุข, สันติสุข

Abstract

This research on Buddhist studies for building a peaceful society. It is a qualitative research, a field research with the following objectives: 1) To study the content and essences of studying in the Buddhist Studies Curriculum for Peaceful Society 2) To study the content and essences element of the Buddhist Studies Curriculum for Peaceful Society

and 3) To present the creation of a peaceful society by studying the contents of the Buddhist Studies curriculum for creating a peaceful society. There were three groups of key informants used in research by in-depth interviews and experts in the focus group discussion: group 1, the faculty who gave lectures on Buddhism, group 2, the faculty who lectured on peace studies, MMR, and group 3, students who studied Buddhism at the graduate level, the total number of 17 persons. The data analysis were descriptive content analysis.

The results showed that: 1. The content and essence of teaching Buddhist studies for the creation of a peaceful society found that there are teachings on morality, concentration, and wisdom, 2. The elements of content and essence of teaching Buddhist studies for the creation of a peaceful society found that there are elements of morality, concentration, and wisdom, there are good results of morality, good results of concentration, and good results of wisdom and keeping the precepts or observing the precepts, keeping the Meditation treatment or meditation practice, and Keeping Wisdom or Practicing Wisdom, and 3. Presenting of creating a peaceful society by studying the contents and essences of the Buddhist Studies for building a Peaceful Society. It found that if morality, concentration, and wisdom were actually implemented in any society, Peace that is not encroachment on one another's body and property, would come in that society.

Key words: Buddhist Studies, building a peaceful society, peace

บทนำ

อริสโตเติล (Aristotle) นักปราชญ์ชาวกรีก กล่าวว่า มนุษย์เป็นสัตว์สังคม (Social animal) คือ สัตว์โดยธรรมชาติจะอยู่รวมกันเป็นกลุ่มเพราะต้องการการอยู่ร่วมกัน การมีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน และการพึ่งพาอาศัยซึ่งกัน ไม่สามารถดำรงชีวิตอยู่ตามลำพังได้ มาสโลว์ (Abraham Maslow) เชื่อว่า มนุษย์ที่อยู่ร่วมกันในสังคมมีความต้องการแบ่งออกเป็น 5 ชั้น คือ 1. Physiological Needs ความต้องการพื้นฐาน เช่น อาหาร น้ำ เครื่องนุ่งห่ม และที่อยู่อาศัย 2. Safety Needs ความต้องการด้านความปลอดภัย 3. Love and belonging needs ความต้องการเป็นที่รักและเป็นส่วนหนึ่ง 4. Esteem Needs ความต้องการมีคุณค่า และ 5. Self-Actualization Needs ความปรารถนาที่สามารถเติมเต็มภายในตนเองได้อย่างสมบูรณ์ จึงกล่าวได้ว่า มนุษย์ที่ต้องอาศัยอยู่ร่วมกันในสังคมจะเกิดความสุขได้ก็ต่อเมื่อได้รับการเป็นที่ยอมรับของคนในสังคม การเป็นคนสำคัญและมีตัวตนในสังคม การมีเกียรติยศและชื่อเสียงในสังคม การได้รับการเคารพนับถือจากคนในสังคม และการได้รับความรัก ความเข้าใจ กำลังใจจากคนในสังคมที่อยู่ร่วมกัน จึงจะทำให้มนุษย์สามารถดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันเป็นสังคมสันติสุขได้

เมื่อต้องอยู่ร่วมกันเป็นสังคม เป็นชุมชนใหญ่ ทั้งยังต้องมีความปฏิสัมพันธ์เกี่ยวข้องซึ่งกันและกันอยู่ตลอดเวลา จำเป็นต้องมีการจัดระเบียบทางสังคมโดยกำหนดกฎระเบียบให้คนในสังคมประพฤติปฏิบัติ

ตามระเบียบแบบแผนที่กำหนดไว้เพื่อให้เกิดความสงบสุขในการอยู่ร่วมกัน ทั้งนี้ หากคนในสังคมไม่สามารถปฏิบัติตามกฎระเบียบแบบแผนของสังคมก็จะทำให้เกิดความวุ่นวายเดือดร้อนเป็นปัญหาแก่คนที่อยู่ร่วมกันในสังคม สมภาร พรหมทา (2548) กล่าวว่า “หากรู้จักหลักในการอยู่ร่วมกันพร้อมทั้งได้ปฏิบัติตามหลักการนั้นแล้วก็จะสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข การอยู่ร่วมกันเป็นสังคม กติกาในการอยู่ร่วมกันถือได้ว่าเป็นสิ่งสำคัญ” พระไพศาล วิสาโล (2546) กล่าวว่า “สังคมแม้จะกว้างใหญ่เพียงใด แต่เมื่อใดก็ตามที่เกิดสำนึกขึ้นม่ว่าเราเป็นส่วนหนึ่งของสังคม เราย่อมรู้สึกผูกพันกับมันประหนึ่งเป็น ‘ชุมชน’ ของเรา ถึงเราจะไม่เคยเห็นหน้าผู้คนมากมายในสังคมของเรา แต่เรารู้ว่าเขามีอยู่ในสังคมเดียวกับเรา และแม้เราไม่รู้จักเขาเลย แต่เรารู้สึกผูกพันกับเขาในฐานะที่เป็นคนร่วมสังคมเดียวกัน พุดง่าย ๆ คือเป็น ‘พวกเดียวกัน’” ดังนั้น คนในสังคมจึงต้องร่วมมือกันปฏิบัติตามกฎระเบียบแบบแผนที่สังคมกำหนดเพื่อทำให้สังคมเกิดความสงบสุข เพราะหากไม่ปฏิบัติตามกฎระเบียบแบบแผนของสังคมแล้ว ย่อมจะเกิดปัญหาความไม่สงบสุขขึ้นในสังคมได้

ปัจจุบันสังคมไทยมีปัญหาความไม่สงบสุขเกิดขึ้นโดยตลอด ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการค้าเงินชีวิตต่าง ๆ เช่น ปัญหาอาชญากรรม ปัญหาความไม่สงบจากการก่อการร้าย ปัญหาความขัดแย้งทางการเมือง การประกอบอาชีพทุจริต การขาดความสมานฉันท์ ความขัดแย้ง การใช้ความรุนแรง การไม่ควบคุมอารมณ์ของตน และการเบียดเบียนกันและกันของคนในสังคม เป็นต้น พระไพศาล วิสาโล ย้ำกล่าวว่า “ทุกวันนี้สังคมมีความสลับซับซ้อนมาก จึงมีการเบียดเบียนแบบใหม่เกิดขึ้นมากมายอยู่ตลอดเวลาซึ่งมิใช่การเบียดเบียนระหว่างบุคคลต่อบุคคลอย่างซึ่ง ๆ หน้า หรือชัดเจน แต่เกิดขึ้นโดยผ่านตัวกลาง เช่น สื่ออิเล็กทรอนิกส์ กลไกทางเศรษฐกิจ ระบบการตลาดและสถาบันต่าง ๆ ในสังคม”

เมื่อเกิดปัญหาสิ่งที่ควรกระทำคือการแก้ไขปัญหานั้น ทั้งนี้ เมื่อเป็นปัญหาของสังคม คนที่อยู่ร่วมกันในสังคมเดียวกัน ต้องร่วมมือร่วมใจกันแก้ไขปัญหานั้น ๆ ให้หมดไป ในการแก้ไขปัญหาดังกล่าว จำเป็นต้องศึกษาให้รู้ถึงปัญหานั้นว่า คืออะไร เกิดจากสิ่งใด จะแก้ไขปัญหานั้นอย่างไร และมีแนวทางใดเป็นวิธีปฏิบัติเพื่อให้ปัญหานั้นหมดไป ตามหลักอริยสัจ 4 ของพระพุทธศาสนา

พระพุทธศาสนาเป็นศูนย์กลางที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของคนไทยมาช้านาน เป็นศาสนาที่มีความผูกพันกับวิถีการดำเนินชีวิตและวัฒนธรรมของสังคมไทยมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งการศึกษาที่นำเอาการศึกษาเข้ามาเป็นสาระสำคัญ เป็นเนื้อแท้ของการดำเนินชีวิต และทำให้การดำเนินชีวิตของมนุษย์เป็นการศึกษา คือ การฝึกฝนให้มีการดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง ได้แก่ ไตรสิกขา คือ การฝึกให้เรามีการดำเนินชีวิตตามมรรค (วิถีทางที่ดี) คือ ให้มีพรหมจริยะ (พฤติกรรมที่ดี) พระพุทธศาสนามุ่งให้การศึกษาเพื่อให้เกิดความรู้ที่แท้จริง เกิดปัญญารู้เท่าทันสรรพสิ่ง และเกิดการพัฒนาตนเอง จนถึงขั้นหลุดพ้นจากความทุกข์ทั้งปวงได้ พระพุทธศาสนาสอนให้เผชิญหน้าความทุกข์โดยไม่เลียงหนี แต่ให้มองดูทุกข์นั้นด้วยความรู้เท่าทัน และด้วยความรู้เท่าทันความทุกข์นั้นจักทำให้มีจิตใจปลอดโปร่งเป็นอิสระด้วยปัญญา ไม่ถูกทุกข์บีบคั้น เข้าทำนองว่า “รู้ว่าชีวิตเป็นทุกข์ แต่มีชีวิตเป็นสุข” หรือ “รู้เท่าทันความทุกข์ จึงมีความสุขที่สมบูรณ์”

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่เน้น พหุชนหิตาย พหุชนสุขาย คือ ความมุ่งหมายเพื่อประโยชน์สุขแก่พหุชน พระพุทธเจ้าตรัสหลักนี้เป็นประจำ เมื่อเริ่มประกาศพระศาสนา พระองค์ทรงส่งพระสาวกออกประกาศพระศาสนาด้วย คำว่า “จรณ ภิกขเว จาริกัม พหุชนหิตาย พหุชนสุขาย โลกานุกมปาย แปลว่า ภิกษุ

ทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงจาริกไป เพื่อประโยชน์เกื้อกูลแก่พหุชน เพื่อความสุขแก่พหุชน เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก” จึงกล่าวได้ว่า หลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาเป็นหลักธรรมที่มุ่งเน้นแนะนำสั่งสอนหลักการประพฤติปฏิบัติเพื่อก่อให้เกิดความสันติสุขและประโยชน์สุขแก่ปวงชน

พระพุทธศาสนานับเป็นศาสนาของปวงชนอย่างแท้จริง เป็นศาสนาที่ก่อให้เกิดสันติสุข โดยมีหลักธรรมคำสอนที่เน้นการรู้เท่าทันความทุกข์และความเป็นจริงของชีวิต การประพฤติปฏิบัติตนที่ถูกต้องและเหมาะสม ความมีเมตตา การให้อภัยต่อกัน ให้รู้จักการยอมรับและอดทนต่ออุปสรรคหรือปัญหาต่าง ๆ ที่เข้ามาในชีวิตในสถานการณ์ต่าง ๆ พระพุทธศาสนาสอนหลักพรหมวิหาร 4 ให้มีเมตตากรุณาต่อกัน ให้เสียสละเพื่อคนอื่น ให้มีการชมและควบคุมอารมณ์ความประพฤติของตน ไม่ให้เบียดเบียนคนที่ด้อยกว่าตน พระพุทธศาสนาจึงมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิต ขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรม รวมถึงทัศนคติและการประพฤติปฏิบัติตนของคนในสังคมไทย ดังนั้น การนำหลักธรรมของพระพุทธศาสนามาเป็นแนวทางของการอยู่ร่วมกันในสังคม เพื่อให้เกิดความสันติสุขในสังคม และนำการศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาเป็นแนวทางในการพัฒนาคนในสังคม เพื่อให้สามารถดำเนินชีวิตอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างมีความสุข จึงเป็นแนวทางที่สามารถนำมาปฏิบัติเพื่อให้เกิดผลคือเกิดสังคมที่มีสันติสุขได้

จากข้อมูลเบื้องต้นนี้ ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาเรื่อง “พุทธศาสนศึกษาเพื่อการสร้างสังคมสันติสุข” เพื่อเป็นองค์ความรู้ที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้เพื่อการพัฒนาคนในสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ เกิดประสิทธิผล อันจะเป็นแนวทางการประพฤติปฏิบัติในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขของคนในสังคม และเมื่อศึกษาจนได้ข้อสรุปแล้ว ก็หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะเป็นประโยชน์ต่อที่ผู้สนใจและศึกษาค้นคว้า ทั้งนี้เพื่อนำผลการวิจัยนี้ไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์สุขในการดำเนินชีวิตต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพการเรียนการสอนหลักสูตรพุทธศาสนศึกษาเพื่อการสร้างสังคมสันติสุข
2. เพื่อศึกษาองค์ประกอบการเรียนการสอนหลักสูตรพุทธศาสนศึกษาเพื่อการสร้างสังคมสันติสุข
3. เพื่อนำเสนอการสร้างสังคมสันติสุขด้วยการศึกษาหลักสูตรพุทธศาสนศึกษาเพื่อสังคมสันติสุข

วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “พุทธศาสนศึกษาเพื่อการสร้างสังคมสันติสุข” นี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) แบบวิจัยภาคสนาม (Field Research) ที่ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยโดยการศึกษาข้อมูลที่เป็นแนวคิด ทฤษฎี เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง (Documentary Survey) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และ การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) เพื่อให้ทราบรายละเอียดของประเด็นสำคัญที่ศึกษาและครอบคลุมเนื้อหาสาระอย่างครบถ้วน พร้อมกันนี้ในการวิจัยเชิงคุณภาพทำให้ทราบถึงข้อมูลเชิงลึกที่มีรายละเอียดชัดเจนโดยสามารถนำมาวิเคราะห์ในเชิงตรรกะได้ (Analytical Induction) ซึ่งผู้วิจัยจะได้นำเสนอกระบวนการและขั้นตอนวิธีดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. รูปแบบการวิจัย การวิจัยนี้ผู้วิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ แบบวิจัยภาคสนาม โดยศึกษาค้นคว้าแนวคิด ทฤษฎี เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยวิเคราะห์และสังเคราะห์การสร้างสังคมสันติสุขของซึ่งสอดคล้องกับกรอบแนวคิดและวัตถุประสงค์ของการวิจัย ทำการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth

Interview) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ และทำการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) ของผู้ทรงความรู้และมีประสบการณ์ทางด้านพุทธศาสนศึกษาเพื่อเสนอประเด็นการสร้างสังคมสันติสุข

2. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เมื่อผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าข้อมูลจากแนวคิด ทฤษฎี เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อสร้างคำสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ และสร้างประเด็นเพื่อการสนทนากลุ่มเฉพาะของผู้ทรงความรู้และมีประสบการณ์ทางด้านพุทธศาสนศึกษาเพื่อการสร้างสังคมสันติสุข อนึ่ง สำหรับผู้ให้ข้อมูลสำคัญนั้นผู้วิจัยได้เลือกแบบเฉพาะเจาะจง ทั้งนี้ เพื่อให้ได้ข้อค้นพบที่ชัดเจน ที่สามารถอธิบายเสริมหรือสนับสนุนข้อโต้แย้งต่าง ๆ ได้ และให้ความรู้ความเข้าใจรวมทั้งข้อเสนอแนะอันเป็นข้อคิดเห็นในประเด็นที่มีข้อขัดแย้งหรือเติมเต็มความรู้ให้มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้นได้ โดยแบ่งผู้ให้ข้อมูลสำคัญออกเป็น 3 กลุ่ม คือ 1) กลุ่มคณาจารย์ผู้บรรยายด้านพุทธศาสนศึกษา จำนวน 2 รูป/คน 2) กลุ่มคณาจารย์ผู้บรรยายด้านสันติศึกษา จำนวน 2 รูป/คน และ 3) กลุ่มนักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษาด้านพุทธศาสนศึกษา จำนวน 13 รูป/คน รวมจำนวน 17 รูป/คน และสำหรับผู้ทรงคุณวุฒิที่ให้ข้อมูลในการสนทนากลุ่มเฉพาะ ผู้วิจัยก็ได้เลือกแบบเฉพาะเจาะจงเช่นเดียวกันโดยได้ทำการสนทนากลุ่มเฉพาะผ่านระบบออนไลน์ทางโปรแกรมซูม (ZOOM) รวมจำนวน 9 รูป/คน

3. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล ผู้วิจัยใช้เครื่องมือในการเก็บข้อมูล คือ แบบสัมภาษณ์ที่มีโครงสร้างและแบบการสนทนากลุ่มเฉพาะเป็นเครื่องมือสำหรับเก็บข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพนี้

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยใช้แบบสัมภาษณ์ที่มีโครงสร้างและแบบการสนทนากลุ่ม เป็นเครื่องมือสำหรับการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยมีขั้นตอนและวิธีการ ดังนี้

4.1 การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลการสัมภาษณ์ตามขั้นตอน ดังนี้ 1) จัดเตรียมแบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview Form) เพื่อสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่เลือกแบบเจาะจง 2) ส่งหนังสือเชิญบุคคลเพื่อขอสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) 3) ส่งข้อมูลเพื่อประกอบการสัมภาษณ์ และนัดวัน เวลา ที่จะสัมภาษณ์ ศึกษาประเด็นคำถามที่จะใช้ในการสัมภาษณ์ทางออนไลน์ (ZOOM) ให้ชัดเจน เตรียมบันทึกเสียง สมุดจดบันทึก และอุปกรณ์ที่จำเป็นอื่น ๆ เช่น กล้องถ่ายรูปให้พร้อม 4) ก่อนเริ่มการสัมภาษณ์ผู้วิจัยต้องสร้างความคุ้นเคยกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญด้วยการสนทนาอย่างกันเองในเรื่องทั่ว ๆ ไป แจ้งวัตถุประสงค์และเหตุผลของการสัมภาษณ์ ขออนุญาตบันทึกเสียงการให้สัมภาษณ์ ขออนุญาตถ่ายภาพขณะมีการให้สัมภาษณ์ และแจ้งให้ทราบว่าข้อมูลทั้งหมดที่บันทึกหรือขอไว้ ผู้วิจัยจักเก็บไว้เป็นความลับ และ 5) ตรวจสอบความสมบูรณ์ครบถ้วนของผลการสัมภาษณ์เชิงลึกเพื่อนำผลไปวิเคราะห์และสรุปข้อมูลการสัมภาษณ์

4.2 การสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) ตามขั้นตอนและวิธีการ ดังนี้ 1) จัดเตรียมคำถามการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion Form) ไว้เพื่อการสนทนากลุ่มเฉพาะของผู้ทรงคุณวุฒิที่เลือกไว้แล้วแบบเจาะจง จำนวน 9 รูป/คน คือ คณาจารย์ผู้สอนด้านพุทธศาสนศึกษา คณาจารย์ผู้สอนด้านสันติศึกษา และผู้มีความรู้ ความเข้าใจ ประสบการณ์ด้านพุทธศาสนศึกษาเพื่อการสร้างสังคมสันติสุข 2) ส่งหนังสือเชิญผู้ที่จะเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) เป็นรายบุคคล 3) เตรียมคำถามและเอกสารการสนทนากลุ่มให้พร้อมและเพียงพอแก่ผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ 4) ประสานผู้ร่วมสนทนากลุ่มเฉพาะทุกท่านเพื่อยืนยันวัน เวลา และสถานที่ จัดทำการสนทนา

กลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) ผ่านโปรแกรม ZOOM 5) จัดเตรียมความพร้อมด้านสถานที่ทีมงาน และอุปกรณ์ที่จะใช้ในการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) และดำเนินการสนทนากลุ่มเฉพาะด้วยตนเอง และ 6) ตรวจสอบความสมบูรณ์และครบถ้วนของผลการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) เพื่อนำไปวิเคราะห์และสรุปเพื่อตอบโจทย์วิจัย

การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ การวิเคราะห์ข้อมูลได้มีการดำเนินการ ดังนี้

1. การวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เป็นการนำข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้มาแล้วมาจัดเก็บให้เป็นระบบ ระเบียบ ให้ความหมายกับข้อมูล จัดหมวดหมู่ความหมายข้อมูล วิเคราะห์และสรุปรวบรวมความหมายข้อมูล ผู้วิจัยเลือกใช้ “การตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation)” (Denzin, Norman k., and Yvonne S. Lincoln, (2022 : 391) คือ วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลที่แตกต่างกันเพื่อเลือกเก็บรวบรวมข้อมูลที่เป็นเรื่องเดียวกันไว้ ผู้วิจัยเป็นผู้เก็บข้อมูล วิเคราะห์ สังเคราะห์แนวคิด ทฤษฎี ผลการวิจัย และนำข้อมูลทั้งหมดมาพิจารณาแม้จะมาจากแหล่งข้อมูลที่แตกต่างกันทั้งเวลา สถานที่ และบุคคลก็ตาม เพื่อตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลก่อนนำไปวิเคราะห์ ซึ่งมี 4 วิธีด้วยกัน คือ **1) การตรวจสอบแบบสามเส้าด้านข้อมูล (Data Triangulation)** เป็นการตรวจสอบข้อมูลด้วยการใช้ความหลากหลายของแหล่งข้อมูลทั้งในเชิงเวลา ระยะทาง สถานที่ และบุคคล โดยเปรียบเทียบจากข้อมูลหลายแหล่งที่มา **2) การตรวจสอบสามเส้าด้านนักวิจัย (Investigator Triangulation)** เป็นการตรวจสอบด้วยการใช้ผู้วิจัยที่ต่างกัน การสัมภาษณ์เชิงลึกผู้มีส่วนได้เสีย การสังเกตแบบมีส่วนร่วมในบริบทระหว่างที่นักวิจัยลงพื้นที่ศึกษา **3) การตรวจสอบสามเส้าด้านทฤษฎี (Theory Triangulation)** เป็นการตรวจสอบโดยการใช้หลายมุมมองในการแปลความหมาย หากผู้วิจัยใช้แนวคิดหรือทฤษฎีที่ต่างจากเดิมจะทำให้การตีความแตกต่างกันเพื่อนำผลที่ได้มาสร้างเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัย และ **4) การตรวจสอบสามเส้าด้านวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล (Methodological Triangulation)** เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลที่หลากหลายเพื่อรวบรวมข้อมูลเรื่องเดียวกันที่มีความสอดคล้องกับประเด็นของการวิจัย ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์หลังจากการเก็บรวบรวมข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) ครบถ้วนแล้ว ผู้วิจัยได้นำคำตอบที่ได้จากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) จำนวน 17 รูป/คน มาสรุปประเด็นตามข้อคำถามในแบบสัมภาษณ์เชิงลึกเพื่อให้ครอบคลุมวัตถุประสงค์และขอบเขตด้านเนื้อหาของการวิจัย

2. การวิเคราะห์ข้อมูลจากการสนทนากลุ่ม ผู้วิจัยทำการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสนทนากลุ่ม ดังนี้ 1) วิเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้นขององค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยโดยตรวจสอบความถูกต้อง ความเหมาะสม และความเป็นไปได้ในการปฏิบัติ และ 2) รวบรวมข้อมูลที่ได้จากการสนทนากลุ่มเฉพาะเพื่อนำคำตอบที่ได้มาสรุปเป็นการยืนยันหรือปรับแก้องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยนี้

ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “พุทธศาสนศึกษาเพื่อการสร้างสังคมสันติสุข” มีผลของการวิจัยตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยทั้ง 3 ข้อตามลำดับ ดังนี้

1) สภาพเนื้อหาสาระการเรียนการสอนพุทธศาสนศึกษาเพื่อการสร้างสังคมสันติสุข พบว่า มีการเรียนการสอนเรื่องเกี่ยวกับศีล สมาธิ และปัญญา ซึ่งเป็นหลักพุทธธรรมที่สามารถนำมาเป็นเหตุก่อให้เกิด

สันติสุขแก่สังคมได้เมื่อมีการนำมาประพฤติปฏิบัติ สมดังคำกล่าวที่ว่า “ศีลธรรมใดก็ไร้ค่าหากไม่มีการนำมาปฏิบัติ” ดังนั้น เมื่อมีการเรียนการสอนให้รู้เรื่องศีล สมาธิ และปัญญา แล้วมีการนำศีล สมาธิ และปัญญา มาประพฤติปฏิบัติด้วยจึงจักทำให้ศีล สมาธิ และปัญญา สามารถสร้างสันติสุขให้แก่สังคมได้

2) องค์ประกอบเนื้อหาสาระการเรียนการสอนพุทธศาสนศึกษาเพื่อการสร้างสังคมสันติสุข พบว่า มีองค์ประกอบเนื้อหาสาระการเรียนการสอนเกี่ยวกับเรื่องศีล สมาธิ ปัญญา อาณิสสของศีล อาณิสสของสมาธิ อาณิสสของปัญญา และการรักษาศีลหรือการปฏิบัติตามศีล การรักษาสมาธิหรือการปฏิบัติตามสมาธิ การรักษาปัญญาหรือการปฏิบัติตามปัญญา ด้วยเหตุนี้หากผู้ศึกษาพุทธศาสนศึกษาแล้วนำมำองค์ประกอบเนื้อหาสาระของสาระการเรียนการสอนพุทธศาสนศึกษาดังกล่าวมาปฏิบัติในชีวิตจริง ๆ ย่อมสามารถมีวิถีชีวิตที่เป็นไปเพื่อการสร้างสังคมสันติสุขได้ ทั้งนี้เพราะว่าศีล สมาธิ และปัญญา ซึ่งเป็นหลักการสำคัญทางพระพุทธศาสนาเป็นเหตุแห่งการสร้างสันติสุขได้อยู่แล้ว

3) บุคคลเพียงแค่วิทยาศาสตร์ศึกษาเพื่อสร้างสังคมสันติสุขเท่านั้นยังไม่อาจสร้างสันติสุขให้เกิดขึ้นแก่สังคมได้เพราะธรรมใดก็ไร้ค่าหากไม่นำมาปฏิบัติอย่างแท้จริง ดังนั้น ต้องมีการนำความรู้เรื่องศีล สมาธิ และปัญญา ที่ศึกษาแล้วนั้นมาเผยแพร่และทำให้เป็นการประพฤติปฏิบัติร่วมกันของคนในสังคมโดยรวมนั้นแหละอาณิสสที่เกิดจากการประพฤติปฏิบัติตามศีล สมาธิ และปัญญา จักก่อให้เกิดสันติสุขขึ้นกลายเป็นสังคมสันติสุขตามที่ปรารถนาได้อย่างแท้จริง ดังนั้น จึงนำเสนอให้ทั้งภาครัฐและเอกชนส่งเสริมการประพฤติปฏิบัติตามศีล สมาธิ และปัญญา อย่างจริงจังแก่ประชาชนทุกภาคส่วน

อภิปรายผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “พุทธศาสนศึกษาเพื่อการสร้างสังคมสันติสุข” ผู้วิจัยได้ดำเนินการอภิปรายผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยทั้ง 3 ข้อตามลำดับ ดังนี้

ข้อ 1. สภาพเนื้อหาสาระการเรียนการสอนพุทธศาสนศึกษาเพื่อการสร้างสังคมสันติสุข

สภาพเนื้อหาสาระการเรียนการสอนพุทธศาสนศึกษาเพื่อการสร้างสังคมสันติสุข พบว่า มีการเรียนการสอนหลักพุทธธรรมที่สำคัญอันเป็นเหตุก่อให้เกิดสันติสุขแก่สังคมได้ด้วย คือ ศีล สมาธิ และปัญญา การที่ข้อค้นพบอันเป็นผลการวิจัยออกมาเช่นนี้ น่าจะเป็นเพราะว่า เจตนารมณ์ของการศึกษาพุทธศาสนศึกษานั้นเป็นการศึกษาเพื่อทำให้เป็นผู้มีศักยภาพได้รับการพัฒนาทั้งทางกายและจิตใจตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา โดยมีการส่งเสริมพัฒนาศักยภาพในด้าน 6 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านคุณธรรมจริยธรรม 2) ด้านความรู้ 3) ด้านทักษะทางปัญญา 4) ด้านทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและความรับผิดชอบ 5) ด้านทักษะการวิเคราะห์เชิงตัวเลข การสื่อสาร และการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ และ 6) ด้านการดำเนินชีวิตตามแนวพุทธ ความสำคัญของการศึกษาพุทธศาสนศึกษามุ่งพัฒนาศักยภาพ ประสิทธิภาพ และคุณค่าภายในตนตามหลักพระพุทธศาสนาที่บูรณาการเข้ากับวิทยาการต่าง ๆ โดยเน้นการใช้องค์ความรู้คู่คุณธรรม จึงทำให้บัณฑิตหรือนักศึกษาผู้ที่ได้รับการศึกษาพุทธศาสนศึกษานั้นเป็นผู้มีศักยภาพได้รับการพัฒนาทั้งทางกายและจิตใจ เป็นผู้ที่สามารถสร้างทิศทางการเปลี่ยนแปลงทางสังคมได้ สามารถนำทักษะความรู้มาใช้ในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ของสังคมได้ สอดคล้องกับแนวคิดของ เลสเตอร์ แฟรงค์ วอร์ด (พระเมธาวิญญู (สุเทพ), 2556 : 5) ที่กล่าวว่า “การศึกษาพุทธศาสนศึกษาทำให้เกิดการรู้เท่าทันความทุกข์และความเป็นจริงของชีวิต เกิดปัญญาความรู้ที่แท้จริงและเกิดการพัฒนาด้านตนเอง ดำเนินชีวิตเพื่อประโยชน์เกื้อกูลและสร้างความสุขแก่ตนเองและสังคม” นอกจากนี้แล้วยังสอดคล้องกับแนวคิดของ

(กระทรวงศึกษาธิการ, (2562 : 64) ที่มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้เป็นคนดี มีปัญญา มีความสุข มีศักยภาพ การศึกษาพุทธศาสนศึกษาจึงเป็นหลักสูตรการพัฒนาศักยภาพทางกายและจิตใจของผู้เรียนอันส่งผลให้เกิดคุณประโยชน์ต่อสังคม และแนวคิดนี้ยังสอดคล้องกับแนวคิดเรื่องการพัฒนาทักษะการสื่อสารของ (กิตติศักดิ์ ลักษณะ, (2554 : 3-7) ที่ว่า “การศึกษาพุทธศาสนศึกษาทำให้เป็นผู้มีความสามารถในการสื่อสาร ด้านในการรับและส่งสาร มีวัฒนธรรมในการใช้ภาษาถ่ายทอดความคิด ความรู้ ความเข้าใจ และทักษะของตนเองเพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร รวมทั้งความสามารถในการเจรจาต่อรองเพื่อขจัดและลด ปัญหาความขัดแย้งต่าง ๆ การเลือกรับหรือไม่รับข้อมูลข่าวสารด้วยหลักเหตุผลและความถูกต้อง ตลอดจน การเลือกใช้วิธีการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพโดยคำนึงถึงผลกระทบที่มีต่อตนเองและสังคม”

สรุปได้ว่า การศึกษาพุทธศาสนศึกษาเป็นหลักสูตรการศึกษาที่พัฒนาศักยภาพของนักศึกษาใน ด้านทักษะความรู้เชิงวิชาการควบคู่กับการพัฒนาจิตใจด้วยหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ทำให้นักศึกษาผู้ที่ได้รับการศึกษาพุทธศาสนศึกษานั้นเป็นผู้มีศักยภาพได้รับการพัฒนาทั้งทางกายและจิตใจด้วย อำนาจของศีล สมาธิ และปัญญา คือ เป็นผู้สมบูรณ์ด้วยความรู้และความประพฤติที่ดีประเสริฐที่สุดในหมู่ เทวดาและมนุษย์ การศึกษาพุทธศาสนศึกษามีเป้าหมายในการสร้างคนให้สมบูรณ์ครบทั้งความรู้และความประพฤติที่ดี เป็นผู้มีความรู้คู่คุณธรรมที่แท้ เป็นผู้มีความประพฤติปฏิบัติชอบมีแนวทางดำเนินชีวิต ที่ถูกต้องเหมาะสม เป็นบุคลากรที่มีคุณภาพด้านทักษะความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักธรรมทาง พระพุทธศาสนา เป็นผู้ทรงคุณค่าทางด้านคุณธรรมจริยธรรม เป็นผู้มีความประพฤติปฏิบัติที่ดีงามตามแนว พุทธดำเนินชีวิตตามแนวสันติวิธี เป็นสมาชิกที่ดีของสังคม เป็นผู้นำในการสร้างสังคมสันติสุขตามแนวสันติ ศึกษา และเป็นผู้สร้างสรรค์สังคมอันสงบ ร่มเย็น และมีความสุข ก่อให้เกิดคุณประโยชน์ต่อสังคมและ ประเทศชาติหลายประการ ได้แก่ 1) ทำให้สังคมเป็นระเบียบเรียบร้อย สงบสุข และปราศจากความ แตกแยกขัดแย้ง 2) ทำให้ประเทศชาติเกิดการพัฒนาที่รวดเร็วและยั่งยืนเพราะมีสันติสุขในสังคม และ 3) ทำให้ความสุขของคนในชาติเพิ่มมากขึ้นเพราะมีความกินดีอยู่ดี รู้สึกปลอดภัยในการดำเนินชีวิต ทำให้เห็น ได้ว่า การศึกษาพุทธศาสนศึกษามีคุณประโยชน์ต่อสังคม

ข้อ 2. องค์ประกอบเนื้อหาสาระการเรียนรู้การสอนพุทธศาสนศึกษาเพื่อการสร้างสังคมสันติ สุข

องค์ประกอบเนื้อหาสาระการเรียนรู้การสอนพุทธศาสนศึกษาเพื่อการสร้างสังคมสันติสุข พบว่า มีองค์ประกอบการเรียนรู้การสอนเกี่ยวกับเรื่องศีล สมาธิ ปัญญา อานิสสของศีล อานิสสของสมาธิ อานิสสของปัญญา และการรักษาศีลหรือการปฏิบัติตามศีล การรักษาสมาธิหรือการปฏิบัติตามสมาธิ การ รักษาปัญญาหรือการปฏิบัติตามปัญญา ด้วยเหตุนี้หากบุคคลใดผู้ศึกษาพุทธศาสนศึกษาแล้วนั้นย่อม นำ องค์ประกอบเนื้อหาสาระของการเรียนรู้การสอนพุทธศาสนศึกษาเป็นแนวประพฤติปฏิบัติในชีวิตจริง ๆ บุคคลนั้นย่อมสามารถมีวิถีชีวิตเป็นไปเพื่อการสร้างสังคมสันติสุขได้ ทั้งนี้เพราะว่า อานิสสของการ ประพฤติปฏิบัติตามองค์ประกอบของศีล สมาธิ และปัญญา ดังกล่าวเป็นเหตุแห่งการสร้างสันติสุขได้

การที่ข้อค้นพบอันเป็นผลการวิจัยเป็นเช่นนี้ น่าจะเพราะว่า องค์ประกอบเนื้อหาสาระการเรียนรู้ การสอนพุทธศาสนศึกษาเพื่อการสร้างสังคมสันติสุขนั้น เป็นการศึกษาที่มุ่งพัฒนาด้านหลัก พระพุทธศาสนา ค้นคว้าวิจัยโดยใช้องค์ความรู้คู่คุณธรรมเพื่อสร้างสังคมสันติสุข เสริมสร้างศักยภาพ และ การพัฒนาทั้งทางกายและจิตใจ ส่งเสริมศึกษา ค้นคว้าวิจัยเพื่อสร้างองค์ความรู้คู่คุณธรรม ส่งเสริมให้ นักศึกษามีระเบียบ สามัคคี รู้จักบำเพ็ญประโยชน์ และมีจิตอาสาเพื่อให้ผู้เรียนมีความสมบูรณ์ด้วยความรู้ และการปฏิบัติตนตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่มุ่งพัฒนาคุณค่าภายในด้วยศีล สมาธิ และปัญญา

อนึ่ง เพื่อส่งเสริมการพัฒนาตนของบัณฑิตตามหลักพระพุทธศาสนา ดังนั้น วัตถุประสงค์ของหลักสูตรพุทธศาสนศึกษาจึงส่งเสริมให้บัณฑิตมีความรู้และความสามารถในการสาขาวิชาพุทธศาสนศึกษาทั้งด้านปริยัติและปฏิบัติพร้อมทั้งสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการดำรงชีวิต ส่งเสริมให้บัณฑิตมีความสามารถด้านคันถวิจิตรเพื่อแสวงหาองค์ความรู้ทางพระพุทธศาสนา ส่งเสริมบัณฑิตให้มีทักษะชีวิต คิดอย่างมีเหตุผล ใช้ปัญญาในการแก้ปัญหา กล้าเผชิญสถานการณ์ รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลง และสามารถแก้ไขปัญหาล้วนตนและองค์กรได้เป็นอย่างดี และส่งเสริมบัณฑิตให้ใช้ความรู้คู่ธรรมนำสันติสุขสู่สังคม เห็นได้ว่าพุทธศาสนศึกษาส่งเสริมการสร้างสันติสุขให้เกิดขึ้นในสังคมด้วยหลักไตรสิกขาและหลักของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

การศึกษาพุทธศาสนศึกษามีการจัดกิจกรรมตามโครงการต่าง ๆ เพื่อเป็นการปฏิบัติตามองค์ประกอบของศีล สมาธิ และปัญญา เช่น การบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ การสวดมนต์ร่วมกัน การเวียนเทียนในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา การถือบวชชีพร่วมกัน การร่วมโครงการปฏิบัติธรรม 15 วัน ทั้งนี้ เพื่อพัฒนาจิตให้เกิดสติ ด้วยศีล สมาธิ และปัญญา เพื่ออยู่กันอย่างสันติสุขโดยการช่วยเหลือเกื้อกูล และเมตตาต่อกัน สอดคล้องกับแนวคิดของ (ชัยยศ อินทแสน บรรจบ บรรณรุจิ และขันทอง วัฒนะประดิษฐ์, (2560 : 299-311) ที่กล่าวว่า “การอยู่ในชุมชนเดียวกัน ต้องตระหนักถึงสิ่งที่ตนต้องทำเพื่อประโยชน์ส่วนรวม ต้องสร้างเสริมทัศนคติการมีจิตสาธารณะ เพื่อสร้างสรรค์สังคมสันติสุขที่ทุกคนอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข”

สรุปได้ว่า องค์ประกอบของศีล สมาธิ และปัญญา ได้แก่ อานิสงส์ของศีล สมาธิ ปัญญา และการปฏิบัติตามศีล สมาธิ ปัญญา ย่อมสมบูรณ์ได้ด้วยการที่บุคคลแต่ละคนต้องรักษาศีล ปฏิบัติสมาธิ และเจริญปัญญาจริง ๆ ด้วยตนเอง ดังนั้น องค์ประกอบของพุทธศาสนศึกษาจึงไม่ใช่เป็นเพียงทฤษฎีให้เรียนรู้ แต่เป็นหลักการที่ผู้ปรรณานอานิสงส์หรือผลดีจากศีล สมาธิ ปัญญา ต้องปฏิบัติตามศีล สมาธิ ปัญญา ก่อน จึงได้อานิสงส์อันเกิดจากการปฏิบัติอันเป็นองค์ประกอบของไตรสิกขานั้น

ข้อ 3. นำเสนอการสร้างสังคมสันติสุขด้วยการศึกษาเนื้อหาสาระพุทธศาสนศึกษาเพื่อการสร้างสังคมสันติสุข

การนำเสนอการสร้างสังคมสันติสุขด้วยการศึกษาเนื้อหาสาระพุทธศาสนศึกษาเพื่อการสร้างสังคมสันติสุข พบว่า บุคคลเพียงแคศึกษาศิลปะพุทธศาสนศึกษาเพื่อสร้างสังคมสันติสุขเท่านั้นยังไม่อาจสร้างสันติสุขให้เกิดขึ้นแก่สังคมได้เพราะธรรมใดก็ได้ราคาหากไม่นำมาปฏิบัติอย่างแท้จริง ดังนั้น ต้องมีการนำความรู้เรื่องศีล สมาธิ และปัญญา ที่ศึกษาแล้วนั้นมาเผยแพร่และทำให้เป็นการประพฤติปฏิบัติร่วมกันของคนในสังคมโดยรวมนั้นแหละอานิสงส์ที่เกิดจากการประพฤติปฏิบัติตามศีล สมาธิ และปัญญา จักก่อให้เกิดสันติสุขขึ้นกลายเป็นสังคมสันติสุขตามที่ปรารถนาได้อย่างแท้จริง ดังนั้น จึงนำเสนอให้ทั้งภาครัฐและเอกชนส่งเสริมการประพฤติปฏิบัติตามศีล สมาธิ และปัญญา อย่างจริงจังแก่ประชาชนทุกภาคส่วน

การที่ข้อค้นพบหรือผลการวิจัยออกมาเช่นนี้ น่าจะเป็นเพราะการศึกษาพุทธศาสนศึกษาต้องมีการจัดสัมมนาเฉพาะกลุ่มและเชิงวิชาการเพื่อเปิดโลกทัศน์ให้แก่ผู้ศึกษาทำให้มีมุมมองที่กว้างเสริมสร้างความเข้าใจอันดีต่อกัน สอดคล้องกับแนวคิดของ (สถาบันพระปกเกล้า, (2559 : 55) ที่ว่า “จงสร้างสันติสุขให้เกิดขึ้นภายใต้ความแตกต่าง” และสอดคล้องกับแนวคิดของ (กิตติศักดิ์ ลักษณะ, (2554 : 62) ที่ว่า “การพัฒนาคุณลักษณะของผู้เรียน ในการรับฟังและเคารพความคิดเห็นของผู้อื่น”

การศึกษาพุทธศาสนศึกษา จัดให้นักศึกษาทำการศึกษาค้นคว้าเนื้อหารายวิชาล่วงหน้า จัดให้นำเสนอข้อมูลภายในห้องเรียนตามหัวข้อต่าง ๆ จัดให้มีการนำเสนองานบทความวิจัยและบทความ

วิชาการ และจัดการให้ทำสารนิพนธ์ วิทยานิพนธ์ และดุษฎีนิพนธ์ เพื่อให้ได้องค์ความรู้และนำเสนอองค์ความรู้ที่ค้นพบเพื่อเป็นการพัฒนาการศึกษา ค้นคว้าข้อมูลจากแหล่งข้อมูลจริง นักศึกษาต้องใช้วิจารณญาณในการศึกษาค้นคว้าทำให้มีพัฒนาการทางการบริโภคข้อมูล มีหลักเกณฑ์ในการตรวจสอบข้อมูลที่ได้รับเพื่อความน่าเชื่อถือในการนำเสนอข้อมูล เหล่านี้คือกิจกรรมเพื่อปัญญาซึ่งต้องลงมือปฏิบัติ

สรุปได้ว่า การศึกษาพุทธศาสนศึกษาเพื่อการสร้างสังคมสันติสุข ต้องการพัฒนาศักยภาพของนักศึกษาให้เป็นผู้ทรงคุณค่าทางด้านคุณธรรมจริยธรรม มีความประพฤติดีงามตามหลักไตรสิกขาและดำเนินชีวิตตามแนวสันติวิธี เป็นผู้ดำเนินการสร้างสังคมสันติสุขตามแนวสันติศึกษา และเป็นผู้สร้างสรรค์สังคมที่สงบ ร่มเย็น และเป็นสุข เป็นผู้มีการพัฒนาทั้งทางกายและจิตใจ เมื่อดำเนินชีวิตในสังคม ทำให้เป็นผู้มีความประพฤติปฏิบัติชอบมีแนวทางดำเนินชีวิตที่ถูกต้องเหมาะสม ส่งผลให้เป็นสมาชิกที่ดีของสังคม สังคมนั้นจะเป็นสังคมที่มีเมตตา ช่วยเหลือเกื้อกูล สงเคราะห์กัน เห็นอกเห็นใจกัน ไม่เห็นแก่ตนเอง เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม สังคมนั้นย่อมเกิดความสงบสุขเป็น “สังคมสันติสุข” สิ่งเหล่านี้จักเกิดขึ้นได้ก็ด้วยการสนับสนุนส่งเสริมสังคมให้โดยภาครัฐและเอกชน ดังนั้น จึงนำเสนอให้ทั้งภาครัฐและเอกชนส่งเสริมการประพฤติปฏิบัติตามศีล สมาธิ และปัญญา อย่างจริงจังแก่ประชาชนทุกภาคส่วนเพื่อทำสังคมให้เป็นสังคมสันติสุขอย่างจริงจัง

ข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง “พุทธศาสนศึกษาเพื่อการสร้างสังคมสันติสุข” มีข้อค้นพบที่ทรงคุณค่าและสาระประโยชน์ต่อการสร้างสังคมสันติสุขหลายประการจึงขอเสนอแนะ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

- 1) จัดให้มีกิจกรรมหรือโครงการเพื่อยกย่องหรือเชิดชูหรือประกาศเกียรติคุณหรือสนับสนุนส่งเสริมพุทธศาสนศึกษาบัณฑิต ผู้ที่ทำคุณประโยชน์แก่สังคมด้านต่าง ๆ เพื่อให้มีผู้สนใจและใฝ่รู้ในการเข้าศึกษาหลักสูตรพุทธศาสนศึกษา
- 2) จัดให้มีกิจกรรมเกี่ยวกับการนำเสนอผลงานทางวิชาการด้านพุทธศาสนศึกษาให้มากและบ่อยครั้งขึ้นเพื่อเป็นการกระตุ้นให้นักศึกษาทางพุทธศาสนศึกษาเกิดอุตสาหกรรมและวิริยะ
- 3) จัดให้มีการสร้างสื่อการสอนด้วยสารสนเทศผ่านระบบอินเทอร์เน็ตเพื่อเผยแพร่ความรู้ทางพุทธศาสนศึกษาให้เข้ากับสถานการณ์และยุคปัจจุบัน

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “พุทธศาสนศึกษาเพื่อการสร้างสังคมสันติสุข” ที่ดำเนินการเสร็จสิ้นไปแล้วนี้ ยังมีประเด็นที่น่าสนใจให้ศึกษาและทำวิจัยอีกหลายประเด็น ดังนี้

- 1) การศึกษาวิเคราะห์จุดเด่นและจุดด้อยของพุทธศาสนศึกษา
- 2) การศึกษาเชิงวิเคราะห์สาเหตุการแพร่ขยายได้น้อยของพุทธศาสนศึกษา
- 3) การศึกษาวิเคราะห์สาเหตุวิกฤติเกี่ยวกับจำนวนผู้เรียนพุทธศาสนศึกษาลดลง

เอกสารอ้างอิง

กระทรวงศึกษาธิการ. (2562). **หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 (ฉบับปรับปรุง 2561)**. กรุงเทพมหานคร. กระทรวงศึกษาธิการ.

- กิตติศักดิ์ ลักษณะ. (2554). “การพัฒนาหลักสูตรสันติศึกษาตามแนวคิดการเรียนรู้โดยเน้นทีม สำหรับนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย”. **ปริญาการศึกษาศุภบัณฑิต. สาขาวิชาการวิจัยและพัฒนาหลักสูตร. บัณฑิตวิทยาลัย. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.**
- ชัยยศ อินทแสน. บรรจบ บรรณรุจิและขันทอง วัฒนะประดิษฐ์. (2560). “แนวทางการเสริมสร้างสังคมสันติสุขของมูลนิธิมิราเคิลออฟไลฟ์ตามหลักพุทธสันติวิธี”. **วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร.** 5(2): 299-311.
- พระไพศาล วิสาโล. (2546). **พุทธศาสนาในอนาคต แนวโน้มและทางออกจากวิกฤต.** กรุงเทพมหานคร. มูลนิธิสดศรี-สฤษดิ์วงศ์.
- พระเมธาวิญญู (สุเทพ ปสฺสีโก). (2556). **เอกสารประกอบการสอนรายวิชา : สัมมนาพระพุทธศาสนา กับปัญหาสังคมโลกและสันติภาพ.** นครปฐม. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.
- สถาบันพระปกเกล้า. (2559). “สันติสุขเกิดได้ภายใต้ความแตกต่าง”. **รายงานวิชาการ. นนทบุรี: สำนักสันติวิธีและธรรมาภิบาล สถาบันพระปกเกล้า.**
- สมภาร พรหมทา. (2548). **พุทธปรัชญา : มนุษย์ สังคม และ ปัญหาจริยธรรม.** พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร. ศยาม.
- Norman K. Denzin. (2022). **Introduction: Transformative Vision for Qualitative Inquiry.** Iowa City: The University of Iowa.